

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Joka miehen ulottuvilla

Kielenulkoiset elementit Jokamiehen oikeuksien
viittomakielisessä käänöksessä

Laura Ahonen

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

4/2014

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Laura Ahonen	Sivumäärä 37 ja DVD
Työn nimi Kielenulkoiset elementit Jokamiehen oikeuksien viittomakielisessä käännöksessä	
Ohjaava opettaja Sirpa Lyytinen	
Työn tilaaja ja työelämäohjaaja Suomen Latu ry, Anne Rautiainen	
Tiivistelmä Opinnäytetyön tarkoituksena oli kääntää Jokamiehen oikeudet suomalaiselle viittomakielelle. Käännös toteutettiin ulkona retkeilyyn liittyvässä ympäristössä keskustelunomaisesti viittoen ja retkeilyrekvisiittaa hyödyntäen. Tavoitteena oli selvittää ja perustella, miksi tietyntyyppiset lisätyt kielenulkoiset elementit valikoituivat käännökseen ja mitä asioita tuli ottaa huomioon näiden kielenulkoisten elementtien lisäämisen johdosta. Kielenulkoisilla elementeillä tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä taustaa, vaatetusta ja muuta rekvisiittaa sekä tekstin keskustelunomaista rakennetta. Opinnäytetyö on toiminnallinen. Sen tilaaja on Suomen Latu ry. Produktin eli Jokamiehen oikeuksien kääntämisen ja viittomisen toteuttivat Laura Ahonen ja Jani Korkeamäki. Keskeisimmät perusteet luontotaustan, retkeilyyn liittyvän rekvisiitan ja keskustelurakenteen käytölle tässä Jokamiehen oikeuksien käännöksessä löytyvät skoposteoriasta sekä kotouttamisstrategiasta. Käännöksen skopos eli päämäärä on ymmärrettävän tiedon tarjoaminen, mihin pyrittiin esimerkiksi tukemalla lähdetekstin retkeilyyn ja ulkoiluun liittyvää viestiä retkeilyvaatetusta, -rekvisiittaa ja -ympäristöä hyödyntämällä. Elementtien tietoinen lisääminen on tarkoituksenmukaista, mikäli se tukee tekstin ydinviestiä. Huomionarvoisimpia asioita kielenulkoisia elementtejä lisätessä Jokamiehen oikeuksien käännöksen kohdalla olivat sääolot sekä vaatetuksen, keskustelurakenteen ja viittojen rooli- ja vaikutus tekstin antamaan vaikutelmaan. Jokamiehen oikeuksia ei ole aiemmin käännetty suomalaiselle viittomakielelle. Käännös on merkittävä, sillä se edistää viittomakielisten tasa-arvoista tiedonsaantia. Opinnäytetyöraportti on suunnattu esimerkiksi viittomakielen tulkeille ja tulkkiopiskelijoille, ja sitä voivat hyödyntää kaikki viittomakielisten käännösten tekemisestä kiinnostuneet.	
Asiasanat Jokamiehen oikeudet, kääntäminen, viittomakieli, viittomakieliset	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Sign Language Interpreting

ABSTRACT

Author Laura Ahonen	Number of Pages 37 and DVD
Title Non-language additions in the Finnish Sign Language translation of everyman's right	
Supervisor Sirpa Lyytinen	
Subscriber and Mentor Suomen Latu, Anne Rautiainen	
Abstract The intention of the thesis was to translate the Finnish common access, also known as every man's right, into Finnish Sign Language. The translation was accomplished outdoors in an environment connected to camping. The translation was signed in a conversational manner and camping properties were used. The aim of the thesis was to find out and explain why certain elements not connected to the language were selected to be used in the translation. Also what issues needed to be considered due to selecting these elements was examined. In this thesis elements not connected to the language mean the background, clothing, other properties, and the conversational manner. The subscriber of the thesis was the registered association of Finnish skiers, Suomen Latu. The product, translating and signing, was accomplished by Laura Ahonen and Jani Korkeamäki. The use of camping environment and properties as well as the conversational manner in this translation of everyman's right was based on skopos-theory and a translation strategy called integration. In terms of adding non-language elements to the translation of every man's right, most notable issues were the weather condition, and the affect of the clothing, conversational manner and the roles of the signers to the impression the text makes. This is the first time every man's right was translated into Finnish Sign Language. The translation is remarkable because it supports the equal access to information for the Deaf. This report is directed for example for sign language interpreters and interpreter students. Everyone interested in translating may benefit from it.	
Keywords everyman's right, common access, translating, Finnish Sign Language	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 MITÄ KÄÄNTÄMINEN ON?	7
2.1 Lähdeteksti ja kohdeteksti	7
2.2 Käännösteorioista	8
2.3 Käännöksen tarkoitus ratkaisevana tekijänä - skopos	10
2.4 Suomen kieleltä suomalaiselle viittomakielelle kääntäminen	11
2.5 Viittomakielinen verkkoteksti kohdetekstinä	13
3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	14
3.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät	16
3.3 Produktin työstövaiheet	17
4 KIELENULKOISTEN ELEMENTTIEN VALINTAPERUSTEET	19
4.1. Skopos	20
4.2 Kotouttaminen	22
5 HUOMIOITAVAA KIELENULKOISIA ELEMENTTEJÄ LISÄTTÄESSÄ	23
5.1 Keskusteleva rakenne	24
5.2 Vaatetus ja muu rekvisiitta	25
5.3 Tausta	26
6 POHDINTA	29
LÄHTEET	36
LIITTEET	38

1 JOHDANTO

Suomalaiset Jokamiehen oikeudet ovat maailmanlaajuisesti harvinainen kokonaisuus luonnossa liikkujien oikeuksista ja velvollisuuksista. Ne antavat runsaasti mahdollisuuksia luonnossa virkistäytymiseen; ilman niitä ihmisten liikkuminen ja toiminta rajoittuisivat yleisille alueille ja teille sekä omalle maalle. Jokamiehen oikeudella toimiminen on kaikkea sellaista toisen alueella liikkumista ja toimintaa, johon ei tarvita suostumusta tai lupaa maanomistajalta tai viranomaiselta. (Tuunanen, Tarasti & Rautiainen 2012, 3-9.)

Minä ja opiskelutoverini Jani Korkeamäki tiesimme viittomakielisten olevan kiinnostuneita luonnossa virkistäytymisestä siinä missä kuulevatkin harrastavat siitä. Viittomakielistä versiota Jokamiehen oikeuksista ei ollut vielä tähän asti julkaistu. Huomasimme Internetistä löytyvän Jokamiehen oikeudet käännettynä kaikille muille Suomen virallisille kielille. Suomalaisiin tai suomessa oleskeleviin luonnossa liikkujiin kuuluu useiden eri kieli- ja kulttuuriryhmien edustajia, ja kyseisen tekstin saattaminen heistä aivan ”joka miehen ulottuville” on siis vielä kesken. Siitä syntyi ideamme kääntää Jokamiehen oikeudet suomalaiselle viittomakielelle.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa Jokamiehen oikeuksista viittomakielinen käännösvideo Internetiin kaikkien aiheesta kiinnostuneiden ulottuville. Työn toiminnallinen osuus eli produkti oli minun ja Korkeamäen yhdessä tuottama käännös, ja lisäksi omaan opinnäytetyöhöni kuuluu tämä itsenäisesti kirjoittamani raportti. Opinnäytetyöni tilaaja on Suomen Latu ry, ja työelämän edustajana toimi sen työntekijä, Jokamiehen oikeuksien asiantuntija Anne Rautiainen.

Raportin osalta tavoitteeni oli kokemuksemme analysoinnin avulla ja tietoperustaa hyödyntäen saada tietoa valitsemiemme kielenulkoisten elementtien käytöstä käännöksessä. Kielenulkoisilla elementeillä tarkoitan tässä opinnäytetyössä kuvaustaustaa, vaatetusta ja muuta rekvisiittaa. Lisäksi luen niihin kuuluvaksi käännökseemme luomamme keskusteleavan rakenteen ja sen seurauksena

kohdetekstiin tehdyt lisäykset. Havaintojeni tuottaman uuden tiedon esitän vastaamalla tutkimuskysymyksiin, jotka ovat:

1. Millä perusteilla Jokamiehen oikeuksien käännöksen kielenulkoisiksi elementeiksi valittiin tausta, rekvisiitta ja keskustelurakenne?
2. Mitkä olivat tärkeitä seikkoja, jotka Jokamiehen oikeuksien kääntäjien tuli ottaa huomioon kielenulkoisia elementtejä tietoisesti lisätessään?

Tietoperustana käännösprosessimme aikana sekä jälkikäteen kielenulkoisten elementtien käyttöä analysoidessani käytän käännösalan peruskirjallisuutta sekä uudempia artikkeleita. Tietoperustani pääteos on Mitä kääntäminen on, jonka ovat kirjoittaneet saksalaiset Katharina Reiss ja Hans J. Vermeer vuonna 1984 ja lyhentäen suomentanut Pauli Roinila vuonna 1986. Teos on käännöksemme kannalta tärkeä, sillä siinä esitellään käännösteoreetikoiden keskuudessa runsaasti huomiota saanut skoposteoria, jonka periaatteiden koimme sopivan hyvin käännökseemme. Skoposteoriaa esittelen tarkemmin luvussa 2.3.

Olen rakentanut opinnäytetyöraporttini seuraavasti: Lukuun kaksi olen kerännyt yleisen tason perustietoa kääntämisestä ja käännöstieteestä sekä skoposteoriasta, suomen kieli – suomalainen viittomakieli- kieliparista ja verkkotekstien muodossa olevista käännöksistä. Toivon tämän tietoperustan hyödyntävän esimerkiksi produktimme tilaajaa ja avaavan käännösprosessia monipuolisemmin muillekin lukijoille. Kolmannessa luvussa kerron käytännön tasolla tämän opinnäytetyön toteutuksesta. Luvut neljä ja viisi sisältävät opinnäytetyön tulokset: luvussa neljä vastaan ensimmäiseen ja luvussa viisi toiseen tutkimuskysymykseeni. Luvussa kuusi, eli pohdintaluvussa, tiivistän työni tavoitteet ja tulokset, arvioin produktimme onnistumista ja esitän ehdotuksia jatkotutkimusaiheiksi.

2 MITÄ KÄÄNTÄMINEN ON?

Tiedettä, taidetta, tietoa ja taitoa on siirretty kääntämisen keinoin kielestä ja kulttuurista toiseen muinaisista ajoista asti (Saksa 2004, 9). Kääntäjällä on vähintään kaksi työkieltä, joiden välillä hän suorittaa monivaiheisia käänносprosesseja. Ensin analysoidaan lähtötekstiä, minkä tavoitteena on ymmärtää tekstin viesti. Tämän jälkeen merkitykset siirretään kohdekieleen ja muotoillaan kohdekieliseksi viestiksi. (Sunnari 2006, 26.) Lähtö- ja kohdekielten vahvan hallinnan lisäksi kääntäjä tarvitsee ymmärrystä kulttuurien erilaisuudesta sekä tietoa niille tyypillisistä asenteista ja viestintätavoista (Tommola 2006, 9). Nykyään kääntäminen voidaan käsittää myös palvelutoimintana, jossa asiakkaalle, käännökseen toimeksiantajalle, tuotetaan hänen tilaamansa kohdeteksti (Sunnari 2006, 32).

Tässä luvussa tiivistän yleisellä tasolla kääntämisen perusidean, esittelen keskeisimpien käännösteorioiden periaatteita ja produktimme kannalta tärkeimmän käännösteorian, niin kutsutun skoposteorian. Esittelen myös kieliparia suomen kieli - suomalainen viittomakieli sekä kääntämistä, jossa kohdeteksti on nimenomaan verkkotekstin muodossa.

2.1 Lähdeteksti ja kohdeteksti

Kääntämisen perusidea on jollakin kielellä tuotetun tekstin sisältämien merkitysten välittäminen jollakin toisella kielellä. Kieliä, joiden välillä kääntäjä toimii, kutsutaan lähdekieleksi ja kohdekieleksi. Vastaavasti käännettävää tekstiä kutsutaan lähdetekstiksi ja käännöstuotosta kohdetekstiksi. (Tommola 2006, 11-12.) Lähdekieltä ja -tekstiä kuulee usein sanottavan myös lähtökieleksi ja lähtötekstiksi. Merkityseroja näillä termien variaatioilla ei ole, joten käytän tässä opinnäytetyössä molempia.

Lähde- ja kohdetekstin oletetut yleisöt ovat yleensä keskenään eri joukot. Usein myös näiden joukkojen kulttuuripiirit ovat keskenään erilaiset. Lähdeteksti on tarkoitettu lähdekielisille vastaanottajille, jotka kuuluvat lähdekulttuurin piiriin, kun taas kohdeteksti pyritään osoittamaan oman vastaanottajajoukkonsa kieli- ja kulttuuripiiriin eli niin sanottuun kohdekulttuuriin (mt., 11-12).

2.2 Käännösteorioista

Ensimmäiset kirjoitukset käännösteoriasta ovat yli 2000 vuoden takaa. Alusta alkaen tieteenala on ollut kirjava ja eri teoriasuuntauksia on ollut ja on edelleen olemassa rinnakkain ja päällekkäin. (Vehmas-Lehto 1999, 22-23.) Sen sijaan, että kukin kääntäjä olisi valinnut yhden tietyn teorian, jota noudattaa jatkuvasti kääntämisessään, kääntämistä opiskelevien tavoite on joustavampi ja kattavampi. Tämä tavoite on oppia tiedostamaan, millaisia vaihtoehtoisia toimintatapoja on käytettävissä tarkoituksenmukaisten ja perusteltujen käännösratkaisujen aikaansaamiseksi eri tilanteissa (Tommola 2006, 10).

Yksi suurimmista kiistakysymyksistä, josta edelleen ajatellaan kääntämisen eri suuntauksissa eri tavoin, on käännösihanne; tulisiko kääntää kirjaimellisesti vai vapaasti (Vehmas-Lehto 1999, 23). Vastauksia kysymykseen on laidasta laitaan. Historian saatossa yksi ääripää on ollut ns. ”mielivaltainen kääntäminen”, jossa kääntäjä saa tehdä lähes mitä tahansa. Toinen puolestaan on sanatarkka käännös, joka jäljittelee lähdetekstin kielellistä muotoa mahdollisimman tarkasti eli pyrkii muotovastaavuuteen, muodolliseen ekvivalenssiin. Jälkimmäistä käännösperiaatetta on käytetty esimerkiksi uskonnollisia kirjoituksia kääntäessä, sillä niiden koskemattomuuden vaalimista pidettiin tärkeänä. Näiden kahden ääripään väliin sijoittuu ns. vapaa käännös, joka pyrkii muovaamaan tekstiä mahdollisimman luontevaksi kohdekieleksi välittäen silti lähtötekstin asiasisällön tarkasti. (Vehmas-Lehto 1999, 29 ja 90; Tommola 2006, 13.)

Tekstin merkitysten välittämistä voidaan tarkastella eri näkökulmista. Kirjaimellinen, sananmukainen kääntäminen pyrkii välittämään sanojen denotatiivisen merkityksen eli perusmerkityksen. Esimerkiksi sana ’nainen’ viittaa yleisesti ja neutraalisti naissukupuolen edustajaan. Vapaassa kääntämisessä puolestaan

huomioidaan myös sanan konnotatiivinen merkitys eli tunneperäinen, myönteisiä tai kielteisiä reaktioita herättävä sivumerkitys. Esimerkiksi sanalla 'akka' on sama denotaatio kuin 'naisella', mutta ainakin osa kielenkäyttäjistä näkee siinä negatiivisen sivumerkityksen; konnotaatiot voivat olla yksilöllisiä ja ovat usein sidoksissa myös kulttuuriin. Konnotaatioilla on siis niiden yksilöllisyydestä ja vaikeasta rajattavuudesta huolimatta tärkeä rooli viestien merkitysten muodostumisessa. (Sunnari 2006, 26-28; Tommola 2006, 13.)

Käännösteorioita vertaillen ja yleensäkin kääntämisen suuntaviivoja mietittäessä tärkeiksi käsitteiksi nousevat ekvivalenssi ja adekvaattisuus. Adekvaattisuudella tarkoitetaan kohdetekstin toimivuutta sen kohdekielisessä yhteisössä ja kulttuurissa, kun taas ekvivalenssi merkitsee kohdetekstin vastaavuutta lähtötekstin kanssa (Vehmas-Lehto 1999, 90-91). Ekvivalenssia on olemassa monia erilaisia, ja sen asema vaihtelee teorioittain. Reiss ja Vermeer (1986, 70-95) tuovat kulttuuri- ja tilannenäkökulman myös ekvivalenssin käsitteeseen. Heidän mielestään pitäisi puhua tekstiekvivalenssista, jossa lähde- ja kohdeteksti voivat omissa kulttuureissaan täyttää saman viestintätehtävän. Tekstiekvivalenssia voi kuitenkin tavoitella vain tilanteissa, joissa molempien tekstien viestintäfunktiot ovat samanlaiset, esimerkiksi informatiiviset. (Mt., 76-91.) Tommolan (2006, 23) mukaan kääntämistä opiskeleva saa hyvän lähtökohdan oman toimintansa tietoiseen tarkasteluun, kun hän ottaa selvää ekvivalenssikäsitteen asemasta eri käännösteorioissa. Voi sanoa, että molempia mainitsemistani käsitteistä tulisi tavoitella kaikessa kääntämisessä. Kuitenkin ekvivalenssin voi katsoa korostuvan sanasanaaisessa ja adekvaattisuuden puolestaan vapaassa kääntämisessä.

Tommolan (mt., 14) mukaan kääntäjät ovat kautta aikojen puolustaneet ymmärrettävää välittämistä (vapaa käännös) verrattuna muodollisen vastaavuuden tavoitteluun. Muodollisen käännöksen kieli voi olla vastaanottajan huomion herättävää "käännöskieltä" - adekvaattisuus näissä käännöksissä ei toteudu. Käännös esimerkiksi sisältää lauseita, jotka voivat olla kieliopillisesti oikeita, mutta joita ei kohdekulttuurissa tyypillisesti käytetä kyseessä olevissa tilanteissa. Käännösratkaisut voivat siis heijastaa lähdekielen rakenteita, toisin sanoen niissä näkyy lähdekielen vaikutus eli interferenssi. (Hiirikoski 2006, 38.)

Teorioita, joissa tekstin funktiot otetaan kääntämisessä erityisesti huomioon, kutsutaan funktionalistisiksi käännösteorioiksi. Niissä kääntäjän pääasiallinen tehtävä on saada välitettyä tekstin viestintätavoite kohdekielellä mahdollisimman hyvin, eli tekstin ”pragmaattinen toimivuus” on kääntäjän päätavoite. Eri teksteillä on erilaisia funktioita. Niitä ovat erimerkiksi informaation välittäminen, ilmaisufunktio (sanataiteessa), vaikuttaminen, vastaanottajaan vetoaminen sekä viestintäyhteyden ylläpitäminen. Funktionalististen teorioiden mukaan hyvä käännös on sellainen, jossa tekstin funktio eli kommunikatiivinen tehtävä toteutuu kohdeyleisössä. (Tommola 2006, 17-18.)

2.3 Käännöksen tarkoitus ratkaisevana tekijänä - skopos

Funktionalistisiin käännösteorioihin kuuluu myös niin kutsuttu skoposteoria, jonka ovat 1980-luvulla kehittäneet saksalaiset Katharina Reiss ja Hans Vermeer. Sana ’skopos’ on lainattu kreikan kielestä, jossa se tarkoittaa ’tavoitetta’ tai ’päämäärää’. (Reiss & Vermeer 1986, 55; Vehmas-Lehto 1999, 92.)

Teorian ydinajatus on, että kääntämisessä tärkeintä on huomioida käännöksen tarkoitus eli funktio. Toiminnalla, esimerkiksi kääntämisellä, on kaksi päämäärää: tilanneadekvaattisuus ja päämäärän (skopoksen) saavuttaminen annetussa tilanteessa. Kohdetekstin funktio voi joissakin tapauksissa olla hyvinkin erilainen kuin lähtötekstin funktio. Skopoksellakin tarkoitetaan juuri tätä tekstin funktiota eli tehtävää, jota teksti pyrkii vastaanottajiensa näkökulmasta toteuttamaan. Käännöksen ja lähdetekstin skopokset eli funktiot voivat olla keskenään erilaiset; käännöshän tuotetaan eri aikana ja osoitetaan usein erilaiseen kulttuuripiiriin kuuluville ihmisille kuin lähdeteksti. Skopos riippuu vastaanottajasta. Käännöksen toivottu vaikutus vastaanottajakuntaan siis määrää käännöksen luonteen. (Reiss & Vermeer 1986, 54-58; Vehmas-Lehto 1999, 92-94.)

Käännöksen tarkoitus ja toivottu luonne selviää usein käännöksen toimeksiantajan ohjeistuksessa. Mikäli näin ei ole, skopos jää kääntäjän pääteltäväksi tilanteesta. Kääntäjä on kääntämisen asiantuntija ja skoposteorian mukaan kääntäjän vastuulla on tarvittaessa arvioida, millä tavoin käännöksen voi ja kannattaa toteuttaa ja kuinka käännöksen tavoite, skopos, saavutetaan. Käännöksen tar-

koituksen lisäksi siis myös toimeksiantajalla on tärkeä merkitys käännöksen toteutustavan valinnassa. (Vermeer & Reiss 1986, 58; Vehmas-Lehto 1999, 95-96.)

Skoposteorian mukaan käännöksen kielellisesti muodollista vastaavuutta ja joskus jopa merkityssisältöä tärkeämpi asia on mainitsemani adekvaattisuus eli se, että käänнос on kohdekulttuurissaan toimiva ja käännökselle asetettu skopos toteutuu (Vehmas-Lehto 1999, 92-98; Tommola 2006, 18-19).

Skoposteoria arvioi myös käännöksen laatua ja onnistumista omalla tavallaan. Teorian mukaan käänнос voidaan katsoa onnistuneeksi, jos se täyttää tarkoituksensa ja on tilanneadekvaatti. Hyvän käännöksen ei siis esimerkiksi ole pakko olla muodollisesti ekvivalentti, kunhan se sopii kohdekulttuuriin ja tilanteeseen ja sen skopos toteutuu. (Reiss & Vermeer 1986, 57; Vehmas-Lehto 1999, 92.)

2.4 Suomen kieleltä suomalaiselle viittomakielelle kääntäminen

Suomenkielisiä tekstejä on käännetty suomalaiselle viittomakielelle jonkin verran, muttei riittävästi. Ne on julkaistu tyypillisesti esimerkiksi DVD-tallenteiden tai verkkotekstien muodossa. Käännöksiä tuottavia tahoja ovat esimerkiksi Kuurojen Liitto ja sen omistama Prosign Oy, ja tähän asti käännöstoimintaan liittyvät hankkeet on usein saatu toteutettua ainoastaan erillisrahoitusten turvin (Opetusministeriö 2007, 20-21). Tekstien kääntämiselle on suuri tarve, sillä se lisää tekstien saavutettavuutta ja viittomakielisten mahdollisuutta tiedonsaantiin tasa-arvoisesti kuulevien suomalaisten kanssa. Asiaa ajaa muun muassa YK:n vammaisten oikeuksien sopimus, jonka artiklan 9 mukaan saavutettavuuden esteitä on pyrittävä poistamaan muun muassa juuri tiedottamiseen liittyvissä asioissa (Suomen YK-liitto 2012, 31). Suomen perustuslain (731/1999) 17. §, Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, mukaan ”Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännosapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla”. Kuurojen Liitto pyrkii konkretisoimaan tämän lupauksen Suomen

viittomakielten kielipoliittisen ohjelman 2010-2015 avulla. Ohjelma tähtää lisäämään Suomen lakiin erillisen Viittomakielilain, jossa mainittaisiin myös viittomakielisten oikeus saada tietoa omalla kielellään. (Kuurojen Liitto 2008.)

Viittomakieliset ovat yksi Suomen kieli- ja kulttuurivähemmistöistä, ja heillä on myös oma viittomakielinen kulttuurinsa (Jokinen 2000, 79-98). Kääntäjän tehtäväksi voidaan katsoa kuuluvan lähtötekstin rivien välistä luettavissa olevan kulttuurin välittämisen kohdetekstin vastaanottajalle. Myös suomen kieleltä suomalaiselle viittomakielelle käännettäessä lähde- ja kohdetekstin kulttuuripiirit poikkeavat toisistaan. Tällöin kulttuurilla tarkoitetaan taiteen ja tieteen ohella yhteisön normeja erilaisine toteutustapoineen, ja kieli, jota lähtöteksti edustaa, puolestaan on kyseisen kulttuurin perinteinen ajattelun ja viestinnän väline (Reiss & Vermeer 1986, 17-18; Sunnari 2006, 28).

Tekstit ilmentävät sitä kulttuuria, jonka piirissä ne on luotu. Kääntäjä vaikuttaa valinnoillaan siihen, millaisen käsityksen kohdetekstin vastaanottaja lähtötekstin takana olevasta kulttuurista saa. Lähtö- ja kohdekulttuurien eri- tai samanlaisuus vaikuttaa siihen, millaisia valintoja kääntäjän kannattaa kulttuurikuvan näkökulmasta tehdä. Tarvittaessa hän voi kotouttaa tekstiä eli korvata lähdetekstin kulttuurisesti oudot elementit kohdetekstin vastaanottajalle tutuilla, kohdekulttuurin odotusten mukaisilla elementeillä. Tietyissä tilanteissa hän puolestaan voi käyttää vieraannuttamisstrategiaa eli jättää tietoisesti vieraita elementtejä esille tai jopa korostaa niitä. Tällöin vastaanottaja oppii tekstin kautta lähtökulttuurista enemmän. (Sunnari 2006, 28; Kokkola 2007, 202-206.)

Kääntäjä voi kirjoittaa viittomakielisen kohdetekstin muistiin esimerkiksi glossoimalla. Glossit ovat suuraakkosilla, yleensä perusmuodossa kirjoitettuja puhutun kielen sanoja, jotka vastaavat viittoman perusmerkitystä (Savolainen 2000, 192).

Meidän tapauksessamme käänösprodukti on äidinkieleltä opitulle kielelle käännetty teksti. Ingon (1990, 25-26) mukaan kääntäjä päinvastoin olisi parhaimmillaan omaan äidinkieleensä kääntäessään, kun taas opittuun kieleen käännettäessä kohdekielen hallinnan taso vaikuttaa suuresti käännöstyön tuloksiin. Toisin sanoen, meidän taitotasomme suomalaisessa viittomakielessä on

merkittävä tekijä ainakin käännöksen oikeakielisyyttä, ehkä myös laajemmin sen laatua ja ymmärrettävyyttä tarkasteltaessa. Asia on tärkeä huomioida, koska tavoitteenamme on nimenomaan välittää tietoa kohderyhmälle ymmärrettävästi heidän omalla äidinkielellään. Vivolin-Karen (2010, 11) määrittelee, että viittomakielisen tekstin voi katsoa ymmärrettäväksi, jos se noudattaa yleiskielisen viittomakielen määritelmää (ks. luku 2.5) ja jos tekstin vastaanottaja kokee löytäneensä tekstistä sen sisältämän merkityksen.

Tommolan (2006, 9) mielestä vähänkin epävarmoissa tapauksissa on parempi tarkistaa oikea ilmaisumuoto kuin luottaa omaan kielitajuunsa. Muun muassa siksi konsultoimmekin kääntämisen eri vaiheissa viittomakielisiä kuuroja, joille suomalainen viittomakieli on äidinkieli. Tällä pyrimme parantamaan käännöstämme niin sen oikeakielisyyttä, ymmärrettävyyttä kuin yleisesti laatuakin ajatellen. Äidinkielinen kielenkäyttäjä tuntee parhaiten kielen merkitysten vivahde-erot ja osaa käyttää kieltä luontevimmin (Hiirikoski 2006, 37). Konsulttien käyttö vähentää myös käännöksen aiemmin mainitsemaani interferenssiä eli kohdekielelle epätyypillisten piirteiden jäämistä käännökseen lähdekielestä (Pekkanen 2006, 91). Käännöksemme onnistumista arvioin luvussa 6 ja Korkeamäki tulee tarkastelemaan viittomakielisten konsulttien käytön vaikutusta produktimme lopputulokseen tarkemmin omassa opinnäytetyössään.

2.5 Viittomakielinen verkkoteksti kohdetekstinä

Internetin käytön yleistyminen on asettanut viittomakielisen viestinnän tuottamisen ja julkaisun uusiin mittasuhteisiin (Vivolin-Karen 2010, 13–14). Meidänkin käännösproduktimme tavoitteena oli tuottaa Internetissä julkaistava viittomakielinen video, siis verkkoteksti. Tämä tavoite ja julkaisutapa on tehnyt muutamista seikoista huomionarvoisia käännösprosessimme aikana. Verkkotekstiä seuraamaan pääsee kuka tahansa ja sitä voi katsoa uudelleen ja uudelleen, toisin kuin videoimatonta, tietyssä ajassa ja paikassa viitottua tuotosta. Siihen ei kannata sisällyttää nopeasti vanhenevaa tietoa, sillä teksti voi olla tarkoitettu käytettäväksi Internet-sivuilla pitkäksikin aikaa. Lisäksi verkkotekstin erityispiirre on,

että viittoja näkyy esimerkiksi tietokoneen näyttöpäätteeltä katsottuna huomattavasti pienempänä kuin luonnollisessa koossaan.

Viittomakielisten verkkotekstien ymmärrettävyyttä pro gradu -tutkielmassaan tutkinut Vivolin-Karen (mt., 46) on saanut selville, että sijaisuuden (niin kutsuttu roolinvaihto), merkkien (tilankäyttö ja paikantaminen) ja poijujen käyttö parantavat viittomakielisten tekstien ymmärrettävyyttä merkittävästi. Näistä etenkin sijaisuuden käyttö lisää tutkielman tulosten mukaan huomattavissa määrin tekstin ymmärrettävyyttä. Passiivin käyttö puolestaan hankaloittaa tekstin ymmärtämistä, toisin sanoen jokaisessa lauseessa tulisi ilmaista tekijä. Tätä on mahdollista tavoitella esimerkiksi käyttämällä sijaisuutta. Kieltolauseessa ymmärrettävyyttä lisää kieltomuodon näkyminen koko lauseen, ei vain yksittäisen viittoman, ajan. Lisäksi viittomakielisten tekstien äidinkielliset vastaanottajat ovat nostaneet esiin tekstin neutraalisuuden ja tekstiin sopivan viittomistyylin. Teksti pysyy neutraalina, kun sijaisuutta käytetään siinä mielessä harkiten, ettei lukija luule viittojan ilmaisevan omaa kantaansa asiaan. Myös oikeanlainen tauotus, tekstin selkeä jäsentely ja toistot voivat parantaa tekstin helppolukuisuutta viittomakielisten vastaanottajien mielestä. (Vivolin-Karén 2010, 28–72.)

Kielen tyylilliset piirteet valitaan tekstin tavoitteen mukaan. Luvussa 2.2 olen maininnut tekstimme päätavoitteeksi informaation välittämisen. Tällaisessa tiedottavassa tekstissä lienee asiaankuuluvinta pysytellä yleiskielisen viittomakielen käytössä. Tähän pyrimme tietoisesti välttämällä murre- ja liian arkityylisiä viittomia, panostamalla viittomien huolelliseen artikulointiin harjoitellessa ja itse kuvauksissa viittoessa. Kiinnitimme käännösprosessin aikana huomiota myös lauserakenteiden selkeyteen. Juuri nämä ovat suomalaisen viittomakielen lautakunnan määritelmän mukaan viittomakielen yleiskielisen muodon piirteitä. (Kotimaisten kielten keskus 2011.)

3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Päätimme Jokamiehen oikeuksien käännöksen toteuttamisesta jo kevättalvella 2013, eli kokonaisuudessaan prosessi kesti yli vuoden. Tässä luvussa erittelen

opinnäytetyön toteutusta eri näkökulmista: Esittelen lähdetekstin ja opinnäytetyöni tutkimusmenetelmät sekä kerron käännösprosessin etenemisestä ja aikataulusta.

3.1 Lähtöteksti

Jokamiehen oikeudet eivät ole yksi vakiintunut ja kaikenkattava säännöstö, vaan luonnon käyttöön liittyviä sääntöjä ja oikeuksia löytyy erillisinä esimerkiksi Suomen lain eri kohdista (Tuunanen, Tarasti & Rautiainen 2012, 3–9). Niistä on kuitenkin koottu useita eripituisia tekstiversioita. Käännöksemme lähtöteksti on Jokamiehen oikeuksien eräs tiivistetty versio. Käyttämämme teksti löytyy Metsähallituksen ylläpitämältä luontoon.fi -sivustolta Retkeilijän ABC- nimisestä osiosta.

Valitsimme yhdessä tilaajan kanssa lähtötekstiksi Retkeilijän ABC:stä tekstit Jokamiehen oikeudet ja -velvollisuudet sekä Jokamiehen oikeudet luonnonsuojelualueilla (Metsähallitus 2011, Metsähallitus 2013). Produktimme muistuttaa toimitettua käännöstä muun muassa siitä syystä, että olemme tilaajamme kanssa sopineet pienestä valikoinnista sen suhteen, mitä käännämme ja mitkä asiasisällöt puolestaan jätetään käännöksestä pois. Korkeamäen kanssa kesällä 2013 käännösprosessia aloittaessamme muokkasimme siis varsinkin luonnonsuojelualueisiin liittyvää tekstiä tiiviimmäksi. Olimme nimittäin tilaajapalaverissa kesäkuussa 2013 todenneet työelämäohjaajamme Anne Rautiaisen kanssa, että vain tietyt osat tästä tekstistä ovat tarkoituksenmukaisia ilmaista kohdetekstissä.

Yksi näkökulma lähtötekstin olemukseen on sen intertekstuaalisuus eli tekstien välisyys, sillä teksti sisältää viittauksia ja yhteyksiä toisiin teksteihin (Immonen 2008, 85; Sunnari 2006, 29). Kuten jo aiemmin mainitsin, Jokamiehen oikeudet ovat kokoelma Suomen luonnossa ja erityisesti toisen omistamalla maalla liikkumiseen ja toimimiseen liittyviä säännöksiä ja rajoituksia, joiden reunaehdot on alun perin määritelty Suomen laissa (Tuunanen ym. 2012, 3).

3.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät

Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan toiminnallinen. Siihen kuuluu produkti eli Korkeamäen kanssa toteutettu Jokamiehenoikeuksien käännös, sekä tämä itsenäisesti kirjoittamani opinnäytetyöraportti. Opinnäytetyöni menetelmät ovat toiminnallisuus, tutkimuspäiväkirja, havainnointi eli oman toimintamme analysointi sekä konsultointi.

Opinnäytetyöni päämenetelmä oli toiminnallisuus eli produktin työstäminen - meidän tapauksessamme kääntäminen - ja siitä oppiminen. Toiminnallisuudella tarkoitan tiedonhankintaa ja -muodostamista jonkinlaisen toiminnan, tässä tapauksessa käännösprosessin, kautta. Opinnäytetyöni toiminnallisuudella saavutettu tieto on varsin konkreettista, mutta vain pieniltä osin yleistettävissä.

Havainnoinnilla puolestaan tarkoitan sitä, kuinka tarkastelen ja analysoin omaa toimintaamme käännösprosessin aikana ja reflektoin sitä jälkikäteen. Havainnointi tutkimusmenetelmänä antaa tilanteesta riippuen suoraa tietoa esimerkiksi yksilöiden tai ryhmien toiminnasta tai käyttäytymisestä (Helakorpi 1999, 56).

Tutkimus- tai opinnäytetyöpäiväkirjan ideana on pitää koko tutkimusprosessin ajan kirjaa sen etenemisestä. Päiväkirjaa kirjoitetaan jokaisena päivänä, jolloin tutkimusta työstetään. Siihen merkitään ylös esimerkiksi mieleen nousseet asiat ja pohdinnat, tuntemukset ja epävarmuuden aiheet, löydetty ja luettu kirjallisuus sekä suunnitelmat ja niiden muutokset. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 48; Vilka & Airaksinen 2003, 19-22.) Itse kirjoitin säännöllisesti myös mitä olemme tehneet ja mitä esimerkiksi on keskusteltu tai sovittu työparin kanssa. Ohjauskeskusteluihin valmistautumista helpottaakseni kirjoitin mieleen nousseet kysymykset sekä sen, kelle halusin ne osoittaa. Lisäksi omassa opinnäytetyössäni tärkeää oli merkitä tutkimuspäiväkirjaan etenkin se, millaisia kielenulkoisiin elementteihin liittyviä pulmia mieleemme tuli ja kuinka ne ratkaistiin. Käännösongelmien osuus tutkimuspäiväkirjassani oli pienempi. Vaikka käännösratkaisuihin päättymisen tarkastelu ja perustelu olisikin ollut mielenkiintoista, niin se ei opinnäytetyön laajuudessa tutkielmassa omaan tutkimusnäkökulmaani perehtymisen lisäksi ole mahdollista.

Eräänä menetelmänä produktia eli käännöstä tehdessämme hyödynsimme viittomakielisten kuurojen henkilöiden konsultointia. Työelämäohjaajaamme Anne Rautiaista puolestaan konsultoimme hieman yleisissä Jokamiehen oikeuksiin liittyvissä asioissa käännöksen asiavirheiden välttämiseksi sekä hahmottaaksemme, mitkä asiat lähtötekstissä ovat olennaisimpia ja mitkä puolestaan toissijaisia. Tämä konsultointi tapahtui tilaajapalaverin yhteydessä kesäkuussa 2013. Konsultointi on laadullinen tutkimusmenetelmä, joka sopii hyvin esimerkiksi faktatietojen tarkistamiseen (Vilkkä & Airaksinen 2003, 58-64). Tutkimusmenetelmänä konsultointi koskee enemmän työparini Korkeamäen raporttia, ja viittomakielisten henkilöiden konsultointi käännökseemme liittyen oli pääasiassa hänen vastuullaan.

Tutkimusmenetelmieni avulla vastaan tutkimuskysymyksiini, jotka ovat:

1. Millä perusteilla Jokamiehen oikeuksien käännöksen kielenulkoisiksi elementeiksi valittiin tausta, rekvisiitta ja keskustelurakenne?
2. Mitkä olivat tärkeitä seikkoja, jotka Jokamiehen oikeuksien kääntäjien tuli ottaa huomioon kielenulkoisia elementtejä tietoisesti lisätessään?

Nämä tutkimuskysymykset valitsin sillä perusteella, että asian tutkiminen kiinnostasi minua juuri käännöksemme luonteen vuoksi. Käännökseen kuuluu paljon muutakin kuin lähtökielestä kohdekieleen käännetyt sanat, lauseet tai merkitykset. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni vastaan käänös- ja viittomakielialan kirjallisuuden pohjalta. Olen siis selvittänyt, kuinka kielenulkoisten elementtien valinta ja lisääminen voidaan perustella. Toiseen kysymykseen vastatessa puolestaan hyödynsin tutkimuspäiväkirjaani. Luvussa 5 kerron, mitä asioita meidän kääntäjien tuli huomioida tiettyjä elementtejä käännökseen lisätessämme.

3.3 Produktin työstövaiheet

Aihepiiriin tutustuminen ja taustatiedon hankinta siihen liittyen on keskeistä tarkoituksenmukaisen käännöksen aikaansaamiseksi. Sunnarin (2006, 34) mukaan yksi onnistuneen käännöksen edellytyksistä on, että kääntäjä tuntee käsi-

teltävän aihepiirin sekä sen taustakulttuurin. Minun ja Korkeamäen produktin työstöön kuului prosessin alkuvaiheessa kesällä 2013 muun muassa työelämän ohjaajamme Anne Rautiaisen konsultointia, hänen ”Jokamiehen oikeudet kiertueella”-luentonsa seuraamista, sekä laajempien Jokamiehen oikeuksien versioiden ja niihin liittyvien lakien lukemista. Aihepiiri oli entuudestaan tutumpi Korkeamäelle, jonka kanssa keskustellen minäkin perehdyin aiheeseen sekä sain tarvittavaa lisätietoa aihepiiriin liittyen. Myös käännösalaan liittyvään opinnäytetyöni tietoperustaan tutustumisen aloitin ennen käännösprosessin alkua, keväällä 2013, ja suurin osa tietoperustaan perehtymisestä tapahtui kesäopintoina.

Käytännön järjestelyjen suunnittelu oli monivaiheinen prosessi, jossa käytiin läpi eri vaihtoehtoja. Aluksi harkitsimme jopa viittomakielisten henkilöiden pyytämistä viittomaan käännöksemme sekä suunnittelimme hyödyntävämmä tuttua ammattikuvaajaa käännöksen videoinnissa ja editoinnissa. Lopulta päädyimme sekä viittomaan, kuvaamaan että pääosin myös editoimaan käännöksemme itse. Korkeamäki kuitenkin sopi kuvaamista ja editointia työkseen tekevän ystävänsä kanssa videomme viimeistelystä.

Suunnittelimme vaatetuksemme ja videolla näkyvän eräharrastuksiin liittyvän rekvisiitan tekstin aiheeseen sopiviksi. Suunnittelussa päävastuu oli minulla. Kuvausympäristön valitsimme ajoissa Kuopion seudulta. Valitsemamme ympäristö oli Korkeamäelle entuudestaan tuttu, joten hän tiesi sieltä löytyvän monta sopivaa kuvauspaikkaa. Hän myös kysyi pihapiirin omistajalta lupaa kuvaamiseen. Kävimme jo talven 2013–2014 aikana yhdessä katsomassa kuvauspaikkaa, joka on olennainen osa käännöksemme kielenulkoisia elementtejä. Käännöksen eri osien taustoja minä ja Korkeamäki mietimme sekä ennen kuvauksia että niiden aikana.

Toteutimme pääosan itse kääntämisestä kesän 2013 aikana yhdessä työskennellen. Lähtötekstistä jätettiin joitakin pätkiä tarkoituksella pois ja keskustelurakenne luotiin jo kesän aikana. Käännösvideolla viittojina toimimme me kääntäjät itse, ja jaoimme viitottavat osuudet sekä ”roolit” käännösprosessin alkuvaiheessa. Roolit jakoutuivat niin, että minä esitän videolla kokeneempaa eränkävijää eli toimin ikään kuin opettajana, kun taas Korkeamäen rooliin kuuluu enemmän aloittelevan luontoharrastajan repliikkeihin sopivat kysymykset. Lukuvuoden

2013–2014 edetessä minä ja Korkeamäki harjoittelimme omien osuuksiemme viittomista ja muokkasimme niitä oikeakielisemmiksi ja itsellemme sopivammiksi. Korkeamäki konsultoi viittomakielisiä henkilöitä syksyllä 2013 ja heidän kommenttiansa perusteella sekä kahdestaan pohtimalla ja lehtoreitamme konsultoimalla muutimme osaa käännösratkaisuista vielä kevään 2014 aikana.

Kuvasimme itse kaikki käännösvideon osat maalis–huhtikuussa 2014. Keskusteluosuuksien lisäksi kuvasimme käännöksen sisältöön sopivia luontokuvakatkelmia. Korkeamäki on tämän opinnäytetyön palautusvaiheessa editoinut kuvaamamme leikkeet yhtenäiseksi käännösvideoksi, ja video löytyy DVD:ltä tämän opinnäytetyön paperiversion liitteenä (Liite 1). Myöhemmin Korkeamäen ystävä, joka on kuvausalan ammattilainen, tarvittaessa vielä viimeistelee videon. Videon rakenteeseen ei ole kuitenkaan enää suunnitteilla muutoksia. Produktimme ollessa täysin valmis Suomen Latu ry julkaisee sen Internet-sivuillaan.

4 KIELENULKOISTEN ELEMENTTIEN VALINTAPERUSTEET

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen vastaukset eli perusteet taustan, rekvisiitan ja tekstin rakenteen valinnalle kumpuavat lukemastani tietoperustasta eli käännösalan kirjallisuudesta. Tietoperustasta vastauksiksi nousivat skoposteoria ja kotouttamisstrategia. Tässä luvussa kerron, kuinka kielenulkoisten elementtien tietoinen lisääminen käännökseen on perusteltavissa niihin nojaten.

Niin kutsutussa muokkaavassa kääntämisessä lähdetekstiä voidaan muokata esimerkiksi sillä perusteella, että jotakin lähdetekstin piirrettä halutaan käännökseen tietoisesti muuttaa (Reiss & Vermeer 1986, 79). Jos kääntäminen käsitetään palvelutoimintana, keskeistä onnistumisessa on kohdeyleisön, käyttötarkoituksen ja kohdekulttuurissa tapahtuvan käyttötilanteen huomiointi. (Sunnari 2006, 32-34.) Kääntäjän vapautta määrittävät toimeksianto sekä ne tekstit, kielet ja kulttuurit, joiden välillä kääntäjä toimii (Pekkanen 2006, 83). Kääntäjä voi siis tiettyjen ehtojen vallitessa ottaa erilaisia vapauksia ja muokata käännöstä.

Kääntäjä ei kuitenkaan saa ottaa millaisia vapauksia tahansa, ja otetut vapaudet tulee aina pystyä perustelemaan (Vehmas-Lehto 1999, 81). Ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni vastatessani selvitän, millä teoreettisilla perusteilla kielenulkoisten elementtien lisääminen käännökseemme on tarkoituksenmukaista. Perustelen myös, miksi näen oikeutettuina ne vapaudet, joita me kääntäjät otimme tehdessämme tietoisia muutoksia tekstiin kielenulkoisia elementtejä lisätessämme ja tekstin rakennetta muunnelllessamme.

4.1. Skopos

Kuten olen aiemmin maininnut, skoposteoria kuuluu funktionalistisiin käännösteorioihin, joissa käännökseen päätavoite on pragmaattinen toimivuus. Skoposteoriassa tästä puhutaan usein tilanneadekvaattisuutena. Omassa käännöstyössämme olemme noudattaneet funktionalististen käännösteorioiden periaatteita ainakin siten, että pragmaattiset, siis tilanteeseen ja sen tavoitteeseen liittyvät tekijät olivat meille tärkeitä koko käännösprosessin ajan. Käännökseen työstössä keskityttiin nimenomaan tekstin funktion toteuttamiseen kohdetekstin yleisön kohdalla. Luvussa 2.2 mainitsemistani mahdollisista tekstien funktioista viittomakieliset jokamiehen oikeudet pyrkivät eniten informaation välittämiseen. Lisäksi kohdetekstin sivufunktiona voidaan katsoa olevan myös kohdeyleisöön vetoaminen – käännökseemme pyrkii saamaan katselijansa toimimaan luonnossa Jokamiehen oikeuksien ja velvollisuuksien mukaisesti.

Luvussa 2.3 tarkemmin jo esittelemäni skoposteorian mukaan kääntämisen kaksi päämäärää ovat tilanneadekvaattisuus ja päämäärän eli skopoksen saavuttaminen (Reiss & Vermeer 1986, 54-58). Näistä ensimmäinen Jokamiehen oikeuksien käännökseen kohdalla merkitsee, että käännökseen tulee noudatella viittomakielisten kieli- ja kulttuurinormeja, jotta se olisi heille mielekäs eli ymmärrettävä. Skopoksen saavuttaminen puolestaan toteutuu, mikäli kääntäjät pääsevät siihen tavoitteeseen, joka on annettu juuri tässä käännöstoimeksiannossa juuri tälle kohdetekstille. Meidän käännökseemme skopos on edistää viittomakie-

listen tasa-arvoista asemaa tiedonsaannissa tarjoamalla heille *mahdollisimman helposti ymmärrettävää* tietoa Jokamiehen oikeuksista heidän omalla äidinkielellään.

Teorian mukaan siis kääntämisen päätavoite on käännökselle asetetun skopoksen toteuttaminen, ja kääntäjä saa itse valita, *millä tavalla* hän tähän päämäärään pyrkii. Kääntämisessä muuntelu on siis kulttuurisidonnaisten ehtojen vallitessa luvallista; tarkoituksen täyttämiseen saa pyrkiä näiden ehtojen vallitessa eri tavoin. (Reiss & Vermeer 1986, 54-58.) Yksi meidän tavoistamme pyrkiä ymmärrettävän tiedon tarjoamiseen oli tukea luontoon ja retkeilyyn liittyvää ydintekstiä luontotaustalla ja retkeilyssä käytettävällä rekvisiitalla. Tällä perustelun, miksi rekvisiitan lisääminen ja taustan valinta on tässä käännöksessä oikeutettua ja tarkoituksenmukaista.

Vaikka halusimme käännökseemme rennon vaikutelman, emme katsoneet korrektiksi esimerkiksi viittoa täysin arkityylisesti tiedottavassa verkkotekstissä. Kohdetekstimme skopokseen mielestämme hyvin sopivaan rentouteen tähtäsimme pikemminkin tekstin keskustelurakenteen ja viittojen asianmukaisen mutta melko rennon olemuksen kautta.

Hyvän käännöksen käsite on eri näkökulmista tarkasteltuna erilainen. Skopos-teoriakin arvioi käännöksen onnistumista omalla tavallaan. Siinä käännösten arvostelu perustuu usein niiden adekvaattisuuteen. Sen mukaan ylipäätään mikä vain teko voidaan katsoa onnistuneeksi eli mielekkääksi, mikäli se on tilaneadekvaatti eli kulttuuriin ja tilanteeseen sopiva, ja täyttää tarkoituksensa. Ekvivalenssiin eli lähtö- ja kohdetekstin väliseen merkitysvastaavuuteen pyrkiminen on teorian mukaan vain yksi mahdollinen skopos, eikä käännöksen ole siis pakko olla ekvivalentti. Hyvä käännös on sellainen, että se pystyy toteuttamaan omat funktionsa. (Reiss & Vermeer 1986, 57; Vehmas-Lehto 1999, 92.) Esimerkiksi informaation välittämiseen tähtäävä asiatekstin käännös voidaan katsoa onnistuneeksi, kun teksti onnistuu ilman väärinkäsitysten vaaraa välittämään halutun tiedon asetetulle kohderyhmälle. Kunhan viestin selkeän välittymisen vaatimus täyttyy, kääntäjä voi tekstin muodon suhteen ottaa joitakin vapauksia. (Pekkanen 2006, 84-85.) Viestin selkeyden pyrimme varmistamaan harkitse-

malla käännösratkaisumme perusteellisesti ja pyytämällä käännösprosessin aikana viittomisestamme palautetta viittomakielisiltä konsulteiltamme.

Skoposteorian mukaan käännöksen tarkoituksen toteutuminen on kääntämisen ensisijainen päämäärä. Tämä ei kuitenkaan oikeuta kääntäjää tekemään aivan mitä tahansa. Hän on vastuussa käännöksestään sekä lähdetekstin kirjoittajalle että kohdetekstin vastaanottajalle, ja moraalinen näkökulmasta hänen on oltava lojaali myös lähdetekstin kirjoittajaa kohtaan (Vehmas-Lehto 1999, 96). Lojaalius toteutui meidän käännöksemme kohdalla niin, että tilaajataho Suomen Latury:n, joka on alun perin laatinut lähtötekstimme Metsähallituksen Internet-sivuille, kanssa sovittiin jo kesän 2013 tilaajapalaverissa vapauksistamme muokata lähtötekstiä tarkoituksellisesti. Myös esimerkiksi ulkona kuvaamisesta ja jopa mahdollisesta huumorin tai leikillisyyden käytöstä sovittiin, mutta käännösprosessin aikana päädyimme pitäytymään melko asiallisessa tyyliässä.

4.2 Kotouttaminen

Toinen tapamme pyrkiä tekstin ymmärrettävyyteen oli kotouttaminen. Jokamiehen oikeuksien viittomakielisessä käännöksessä vastaanottajalle tuttuna, kohdekulttuurin odotusten mukaisena elementtinä korostuu mielestäni keskustelurakenne. Kulttuuritietouteni mukaan keskustelu on perinteisesti kuulunut vahvasti kuurojen kulttuuriin, sillä varsinkin ennen tietotekniikan kehittymistä viittomakielisten tiedonsaanti sekä kulttuuritiedon siirtyminen ovat tapahtuneet nimenomaan keskustelun välityksellä. Keskustelu eli dialogi on siis nykypäivänkin viittomakielisille tuttu ja luonteva tapa tuottaa ja seurata myös viittomakielisiä verkkotekstejä.

Lisäksi viittomakielen käyttökulttuurissa eräs yleinen rakenne ovat niin kutsutut retoriset kysymykset eli kysymykset, joihin ei edes odoteta vastausta. Viittoja siis useinkin esittää ikään kuin johdannon johonkin toteamukseen kysymyksen muodossa ja heti tämän jälkeen vastaa kysymykseen itse. (Rissanen 2000, 147-148.) Nyt, kun käännöksessämme viittovat kaksi henkilöä yleisön lisäksi

toisilleen, olemme rakentaneet käännöksen niin, että retoriset kysymykset on muutettu viittojen toinen toisilleen esittämiksi kysymyksiksi.

Olen selittänyt kotouttamisen ja vieraannuttamisen käsitteet luvussa 2.4. Omasa produktissamme kielten suhde toisiinsa on siinä mielessä läheinen, että suomen kielen ja suomalaisen viittomakielen käyttäjien elinympäristö ja yhteiskunta on sama. Siksi emme niin kovasti joutuneet kääntäessämme miettimään sitä, miten käännöksemme vaikuttaa vastaanottajien suomalaisen kulttuurikuvan muodostumiseen. Kotouttamista puolestaan käytimme juuri kielenulkoisten elementtien osalta; koimme jokamiehenoikeuksien muuntamisen dialogiseen muotoon sopivan omaan kuvaamme viittomakielisen kulttuurin kerrontatavoista. Tällä pyrimme siihen, että vastaanottajat kokisivat käännöksen esittämistavan tutuksi ja mielekkääksi. Mielekkyyden puolestaan toivoimme edesauttavan käännöksen ymmärrettävyyttä.

Omanlaisenaan kotouttamisena voisi pitää myös sitä, että luontoon ja retkeilyyn liittyvä verkkoteksti kuvataan luonnossa ja retkeilyyn liittyvää rekvisiittaa käyttäen. Tämäkin lisää sitä, että käännösvideon konteksti tukee käännöksen ydinviestiä.

5 HUOMIOITAVAA KIELENULKOISIA ELEMENTTEJÄ LISÄTTÄESSÄ

Tässä luvussa esittelen toisen tutkimuskysymykseni tulokset. Toisen kysymyksen kohdalla vastaukset löytyivät suoraan meidän kääntäjien kokemuksista käännösprosessin edetessä. Produktin työstön eri vaiheissa, varsinkin itse kuvaustilanteissa, nousi esiin runsaasti eri seikkoja, jotka tuli huomioida valitsemamme taustan, rekvisiitan käytön ja keskustelurakenteen suhteen. Olen ryhmitellyt tulokset alalukuihin elementteittäin: ensimmäisenä esittelen keskustelurakenteeseen, toisena vaatetukseen ja muuhun rekvisiitaan ja kolmantena taustaan liittyvät seikat, jotka meidän kääntäjien tuli huomioida lisätessämme tietoisesti kyseisiä elementtejä käännökseemme.

5.1 Keskusteleva rakenne

Tavoitteena oli saada käännösvideo näyttämään luontevalta, mutta sopivissa määrin katsojillekin osoitetulta keskustelutilanteelta. Keskustelunomainen käännösvideon rakenne tuo vaikutuksensa tekstin sävyyn. Halusimme tehdä käännöksestä rennon ja helposti lähestyttävän mutta kuitenkin pitää sen asiatyylisenä. Siksi valitsimme käännökseen melko yleiskielisiä viittomia. Samoin pidimme viittomisemme tietoisesti huomattavasti arkista kielenkäyttöä rauhallisempana tahdiltaan ja panostimme viittomien selkeään artikulointiin.

Meillä viittojilla on käännösvideolla ikään kuin roolihahmot, joiden välinen opettaja–oppilas- suhde saattaisi liikaa korostettuna tuoda käännökseen opetusvideovaikutelman. Lisäsimme myös ”oppilaan roolissa” videolla olevalle Korkeamäelle viitottavaksi käännöksen informaatioisisältöä kahdesta syystä: säilyttääksemme käännöksen tiedottavana tekstinä ja pitääksemme viittojen osuudet ”vuorosanoista” suurin piirtein samansuuruisina.

Viittomakielisessä keskustelussa katsekontakti on vielä puhutulla kielellä käytäkin keskustelua tärkeämpää, koska kieltä vastaanotetaan täysin visuaalisesti. Keskusteluvaikutelman luomiseksi me viittojat otimme käännöstä viittoesamme säännöllisesti katsekontaktia toisiimme. Kuitenkin katsekontaktia myös kameraan tarvitaan, jotta videon katsojat tuntevat tekstin osoitetuksi heille ja vaikutelma informatiivisesta tekstistä säilyy. Kuvatessa huomasimme, että keskustelunomaisuudesta huolimatta suuri osa viittomisesta on tuotettava kameraan päin ja katsekontaktin on oltava suurimman osan ajasta kameraan. Muuten meistä näkyisi videolla lähinnä sivuprofiilit, jolloin viittominen ei näy yhtä hyvin. Kehon ja katseen suuntaaminen mahdollisimman suuren osan ajasta kameraan päin oli mielestämme katsojaystävällistä huomioiden, että viitotun verkkotekstin katsottavuuteen joka tapauksessa vaikuttaa tekstin muuttuminen kaksikulotteiseksi tietokoneen ruudulla, kun elävän viittojan viittomista puolestaan katsotaan kolmiulotteisena (Vivolin-Karen 2010, 70). Käännösvideolla meidän viit-

tojen katsekontaktit siis vuorottelevat keskustelukumppanin ja kameran välillä (Liite 1).

Kolmantena katseenkäytön vuorottelussa tulee vielä muistaa katseen käyttö viittomakielen elementtinä: katse käy välillä viittomatilassa osana viittomakielistä tilankäyttöä. Viittoja voi vaihtaa kehon, pään ja katseen suuntaa ilmaistessaan, kuka sanoo tai tekee tietyn asian (Rissanen 2000, 154). Esimerkiksi ”kysyä lupaa maanomistajalta” voi viittoa niin, että lauseen alussa viittoja sijoittaa kuvitelun maanomistajan eteensä ”viittomatilaansa” esimerkiksi itsestään hieman vasemmalle viittomalla ”maanomistaja” sekä osoittamalla ja katsomalla sen jälkeen etuvasemmalle. Tämän jälkeen tuotetaan viittoma ”lupa” katsoen kameraan tai keskustelukumppaniin ja viimeisenä ”kysyä” niin, että viittoja edustaa kysyjää ja katsoo sekä kääntää kehoaan ja päätään etuvasemmalle sijoitettua maanomistajaa kohti. Katseemme vaihtelee siis keskustelukumppanin, käännöksen vastaanottajan eli kameran ja viittomatilan välillä.

5.2 Vaatetus ja muu rekvisiitta

Teemaan sopivan vaatetuksen ja rekvisiitan suhteen mietimme etukäteen vaatteissa ja esineissä näkyviä logoja ja merkkejä. Vaihtoehtona olisi ollut esimerkiksi sponsorien hankinta ja heidän merkkiensä tietoinen mainostaminen sijoittamalla merkit näkyvälle paikalle. Meidän produktiimme sopi kuitenkin mielestämme paremmin merkkien näkymisen välttäminen, jotta saimme videon pysymään mahdollisimman neutraalina. Rekvisiittaesineet valitsimme tarkoituksella niin, ettei ylimääräisiä merkkejä ole näkyvillä. Vaatteissamme näkyi kuitenkin joitakin merkkejä. Luovuimme ideasta teipata merkit mustalla teipillä piiloon. Yleisesti ottaen merkit on myös mahdollista editoida piiloon, mikäli aikaa ja sopivanlaista tekniikkaa on käytettävissä. Halutessaan joidenkin hyvin tunnettujen merkkien eli niin kutsuttujen brändien käytöllä voisi jopa korostaa esimerkiksi katsojien mielikuvia viittojen ”roolihahmojen” vastakkainasettelusta. Esimerkiksi toisella meistä olisi voinut olla näkyvillä joko yleisesti todella kalliiksi ja trendikkääksi tai erähenkiseksi ja laadukkaaksi mielletyt vaatteet. Loppujen lopuksi ratkaisun helppouden ja edullisuuden vuoksi meillä on videolla yllämme omista

vaatekaapeistamme löytyneet, keskenään melko samanhenkiset nuorekkaat ulkoiluvaatteet.

Kuvasimme videon kevättalvella. Vaatetukseksi valitsimme kevyet talvivaatteet. Viittominen sujuu paremmin, kun viittojalla ei ole vaatteissaan kylmä tai kuuma. Vaatteemme olivat myös vedenkestävät, joten sade kesken kuvausten ei olisi haitannut. Käsineet joutuimme jättämään pois, jotta viittominen näkyisi mahdollisimman hyvin. Kovalla pakkasella kuvattaessa olisi kuitenkin ollut pakko joko käyttää esimerkiksi takin väristä erottuvia sormikkaita tai pitää paljon lämmittelytaukoja pätkien kuvaamisen välissä. Itsekin pidimme kuvausottojen välissä paksumia hansikkaita käsissämme.

Talvella kuvattaessa myös kasvot saattavat punottaa, mutta mielestämme tämä vain sopi ulkoiluteemaan. Minulla oli kuvauksissa kevyt arkimeikki, jonka katsoisin tämän tyyppisessä verkkotekstissä asianmukaisimmaksi. Ulkona kuvatessa esimerkiksi ripsivärin kannattaa olla vedenkestävää.

Rekvisiittana meillä oli mukana esimerkiksi kaira, pieni kirves, pilkkilaukku ja kahvipannu. Esineet valittiin aihealueisiin ja kuvaustaustoihin sopiviksi ja aseteltiin niin, että ne näkyvät ruudussa sopivasti mutta eivät ole meidän viittojen tiellä.

5.3 Tausta

Käännösvideon taustana näkyvät esimerkiksi laavu sekä järven jäätä. Taustat eri viittomispätkiin valittiin pätjän tekstisisällön teeman mukaan sekä yleisesti kyseiseen kohtaan videota tai videolla näytellyn keskustelutilanteen tunnelmaan sopivaksi. Kuvaustaustan suhteen punnitsimme eri vaihtoehtoja, esimerkiksi paikan vaihtoa kävelemällä käännöksen viittomisen aikana. Tässä käännöksessä vaihtoehto suljettiin pois, kun päätimme kuvaavamme käännöksen itse. Mikäli paikalla olisi ollut kuvaaja kohdentamassa kuvaa viittojan tai viittojien kävellessä, olisi sekin muuttanut käännöksen tunnelmaa entisestään.

Käännösvideolla näytetään keskusteluosuuksien välillä pelkkää luontokuvaa sekä esimerkiksi nuotion palamista. Pohdimme jo kuvausvaiheessa keskusteluosuuksien ja luontopätkien suhdetta. Päätimme pitää luontopätkät lyhyinä, jotta informaation välittäminen pysyy videolla pääasiana ja jotta videon kokonaispituus ei veny turhaan. Luontopätkät valitsimme pääasiassa teemoittain käsittelemiemme aihealueiden mukaan, jotta ne tukisivat käännöksen kerrontaa. Lisäksi ne valmistavat katsojaa seuraavan taustamaiseman tunnelmaan. Videolla näytetään esimerkiksi järven jäätä ennen vesistöalueisiin liittyvää, järvi-taustan edessä kuvattua keskusteluosuutta.

Viittomakielen kielioppiin kuuluu niin kutsuttu paikantaminen. Viittoja voi sijoittaa viittomatilaansa eli edessään olevaan tilaan eri kohteita ja varata niille paikkoja. Hän kertoo ensin kohteen, esimerkiksi ”puu”, ja osoittaa viittomatilaansa etuvammalle tai laittaa toisen kätensä viittoman PUU jälkeen pystyyn etuoikealle, mikä kuvaa puun olemista paikallaan. Myöhemmin samassa keskustelussa puusta puhuttaessa kohde paikannetaan aina samaan paikkaan ja puulle tapahtuvat asiat, esimerkiksi ”puu huojuu tuulessa” tai ”joku katkaisee puusta oksan” kohdistetaan siihen. (Rissanen 2000, 156.) Viittomatilan lisäksi viittojaa ympäröi reaalityla, meidän käännöksessämme siis luonto ja siinä oikeasti läsnä olevat maisemat ja kohteet. Esimerkiksi, jos läsnä on oikeasti puu, voi oksan katkaisemisen kohdistaa osoitusten, katseen ja kehon orientaation aitoon puuhun, jolloin viittojan ei tarvitse asettaa toista kättään ”puuksi” ja kuvata toisella kädellään toimintaa, oksan katkaisemista. Hyödynsimme välillä reaalitylaan paikantamista, mikä toi hieman haasteita kuvauspaikkojen ja kameran paikan valintaan. Kääntäjä voi mahdollisuuksien mukaan tutustua kuvauspaikkaan etukäteen niin hyvin, että hän tietää käännöstä tehdessään viitattavien kohteiden paikat, esimerkiksi missä ”puu”, jonka kohtelusta viittoja tulee kertomaan, sijaitsee. Toinen vaihtoehto on jättää käännökseen joitakin aukkoja, jotka täydentyvät vasta kuvauspäivänä kuvauspaikkaan tutustuttaessa. Tällöin viittoja vasta silloin valitsee ”puuksi” hänen kanssaan kuvaruudussa näkyvän puun.

Meidän käännöksessämme reaalitylaan paikannuksen kohteita ovat ainakin järvi ja jää. Näistä aiheista kertoessamme minä sekä Korkeamäki osoitimme kädellä ja katseen avulla järven jäätä. Kuvauspaikka valittiin ja kameran paikka sekä etäisyys viittojista aseteltiin niin, että viittojen sivulla ja taustalla näkyi riittävästi

jäätä, jota osoittaa. Käännöksen muita mahdollisia reaaliilaan paikantamisen kohteita raportin palautukseen mennessä kuvaamattomista osuuksista olisivat esimerkiksi puu, metsä, sammal ja talo.

Kuvauspaikkojen valintaan vaikutti kohdallamme myös se, löytyikö sopivalta etäisyydeltä hyvä paikka kameran jalustan sijoittamiselle niin, että kuvaan saadaan samalla sijoitettua paikannuksen kohteita. Lisäksi auringon häikäisy tai esimerkiksi tuulen suunta voivat vaikuttaa kuvauspaikan valintaan ja/tai kameran sijoittamiseen. Jäätaustalla kuvatessa ”rintamasuunta” oli pidettävä kameran päin koko ajan, jotta käsien taustana oli viittojen takki, ei varsinkin kirkaassa auringonpaisteessa käsien kanssa hyvin samanvärisen jäänpinta. Kameraa ei voi suunnata niin, että aurinko paistaa siihen suoraan edestäpäin, mutta myös auringon paistamista suoraan viittojen kasvoihin päin kannattaa välttää, jotta häikäisy ei haittaa viittomista.

Aurinkolasit auttaisivat häikäisyyn, mutta ne voivat hankaloittaa kasvojen lähelle sijoittuvien viittomien tuottamista ja häiritsevät ilmeiden näkymistä. Tähänastiset kuvauspäivämme olivat aurinkoisia, joten riittävä määrä valoa saatiin kuvaan helposti, mutta häikäisyasiaa jouduimme hieman miettimään. Myös esimerkiksi kasvojen palaminen auringossa olisi voinut nousta ongelmaksi, jos kuvaukset olisivat kestäneet vielä pidempään.

Kameran ja viittojen välisellä etäisyydellä voidaan vaikuttaa siihen, paljonko kuvassa näkyy taustaa ja aiheeseen liittyviä objekteja. Viittojen tulee kuitenkin olla riittävän lähellä kameraa, jotta viittominen näkyy selkeästi. Siksi jouduimme miettimään etäisyyttä tarkasti ja käyttämään kameran zoomaustoimintoa, sekä etäisyyden ollessa kuitenkin usein melko suuri, panostimme suureen viittomiseen. Pätkiä katsottiin kuvauspaikalla viittomisen liikkeiden koon tarkistamiseksi, ja silloin kun viittominen näytti liian pieneltä, kuvattiin otto uudestaan suuremmin viittoen. Olimme myös asettuneet niin, että molempien viittominen näkyy mahdollisimman hyvin myös keskustelukumppanille kysymystä tai vastausta viittoessa. Minä, vasenkätinen viittoja seisoin tai istuin yleensä kamerasta katsottuna oikealla ja oikeakätinen Korkeamäki puolestaan vasemmalla puolella samasta syystä.

Ulkona kuvatessa on tärkeää huomioida sääolojen mahdollinen vaihtelu. Kuvauspäivän ja -vuodenajan tarkkakaan valinta ei poissulje esimerkiksi sateen mahdollisuutta. Mikäli kuvaamisessa kestää useita tunteja, myös auringon ja pilvien liikkuminen sekä valoisuuden vaihtelu näkyvät videolla. Näihin voi tarvittaessa vaikuttaa editoinnilla. Osuuksia voi myös kuvata useampana eri päivänä samaan aikaan päivästä, jos säätila on näinä päivinä keskenään samanlainen. Tällöin esimerkiksi auringon paikka ja valoisuusaste pysyvät videolla samana. Meidän kohdallamme puolipilvinen sää nousi ongelmaksi välillä, kun jokin jo kertaalleen kuvattu otto piti kuvata uudestaan, ja aurinko menikin pilveen. Vaikka auringon paiste videolla ei ole välttämätöntä, päädyimme joskus odottelemaan auringonpaistetta ja tekemään niissä väleissä jotakin muuta, kuten harjoittelemaan viittomista tai pitämään kuvaustaukoja.

Tuuli saattaa puhaltaa esimerkiksi viittojan pitkät hiukset kasvojen eteen ja saattaa myös vaikeuttaa mahdollisten muistiinpanojen pysymistä paikallaan. Meille tuuli ei ollut tähän mennessä ongelma, sillä muistiinpanolappujen käytöstäkin päätimme jo kuvausten alkuvaiheessa luopua. Kameran ja meidän viittojen etäisyys oli sen verran suuri, ettei kameran lähelle kiinnitettyjä muistiinpanoja olisi nähnyt lukea.

Kuvasimme käännösvideon osat maaliskuussa–huhtikuussa 2014, eli videon taustana on keväinen maisema. Valinta ei ollut täysin tietoinen, sillä alun perin suunnitelimme kuvauksia jo syksyksi 2013. Sää oli kuvatessamme jo melko lämmin, mutta kuitenkin taustalle saatiin esimerkiksi jäätä. Lunta oli maassa ensimmäisenkin kuvauspäivän aikaan vain vähän, joten pystyimme hyödyntämään reaali-tilaa paikantamisessa esimerkiksi sammalta. Videolla siis osoitan oikeaa sammalta kertoessani, että sammalen ja jäkälän ottaminen irti esimerkiksi maasta on kiellettyä.

6 POHDINTA

Koko päätös yhteisestä käännöksestä lähti siitä, että Korkeamäellä oli minuakin kiinnostava idea Jokamiehen oikeuksien käännöksestä. Olin miettinyt toiminnal-

lisen opinnäytetyön tekemistä, koska koen sen tutkimuksellista opinnäytetyötä hieman käytännönläheisempänä; toiminnallisen opinnäytetyön produktia tehdessäni saisin viittomakielen sekä esimerkiksi tulkkauksen tai kääntämisen harjoitusta. Samalla saisin toteutettua tulkkiopintojeni suurimman projektiluontoisen tehtävän, kun muut minua kiinnostaneet ammattiprojekti-ideat olivat jääneet minulta ajanpuutteen vuoksi toteuttamatta. Sattumalta keskusteltuani Korkeamäen kanssa hänen produkti-ideastaan päätimme tehdä käännöksen yhdessä.

Työnjakomme produktin suhteen sujui luontevasti niin, että kumpikin omaloitteisesti otti hoitaakseen produktiin liittyviä käytännön järjestelyjä ja tehtäviä ja ilmoitti niistä toiselle. Haasteita puolestaan tuotti aikataulujen yhteensovittaminen produktin yhteistä työstöä varten. Tästä selvisimme joustamalla alkupe-
räisestä aikataulustamme: ensimmäisen kerran kuvauksia suunniteltiin jo syys-
lokakuulle 2013, mutta loppujen lopuksi käännöksen kuvaaminen aloitettiin vasta maaliskuussa 2014. Yhteistyömme tilaajatahon kanssa oli hyvin joustavaa. Kesän 2013 tilaajapalaverissa hahmoteltiin suuntaviivat käännökselle, ja niiden pohjalta hoidimme Korkeamäen kanssa lähdetekstin editoinnin itsenäisesti. Tilaajatahon konsultointia ei juuri tapahtunut enää kesken itse käännösprosessin.

Käännösteorioista meidän kääntämistapamme muistutti esittelemääni skopos-
teoriaa. Tapamme oli myös koko ajan melko vapaata kääntämistä. Käännöstä
voisi kutsua myös muokkaavaksi tai toimitetuksi käännökseksi, sillä editoimme
lähdetekstin itse ja teimme siihen useita muutoksia. Muokkaavissa ja toimitta-
vissa käännöksissä kohdetekstin yleisö huomioidaan niin, että lähdetekstin joi-
takin piirteitä muutetaan tilanneadekvaattisuuden saavuttamiseksi (Vermeer &
Reiss 1986, 79-80). Käännöstapaamme kuvaa myös pragmaattisen käännök-
sen, jota voi käyttää juuri esimerkiksi erikoisalojen teksteissä ja jossa pääpaino
on selkeällä informaation välittämisellä, määritelmä (Ingo 1990, 65).

Kääntäjältä vaaditaan monenlaista taitoa ja tietoa. Luonnollisesti käännöksen
laadun varmistamiseksi kääntäjän on osattava lähtökieltä erinomaisesti. Käsi-
teltävä aihepiiri taustakulttuureineen olisi myös tunnettava ja pitäisi osata arvioi-
da, minkä verran viestin vastaanottaja tietää käännettävän asian taustoista.
Lähdetekstin merkitysten ymmärtäminen vaikuttaa käännöksen laatuun keskei-

sesti: sisällön selkeä välittäminen on mahdollista ainoastaan kääntäjän ymmärrettyä se täysin. Kääntäjällä tulee myös olla hyvä käsitys lähtö- ja kohdekulttuurien välisistä eroista. Jos kääntäminen käsitetään palvelutoimintana, kuten tässä tapauksessa, niin tärkeää onnistumisessa on myös huomioida kohdeyleisö, käännöksen käyttötarkoitus ja viittomakielisessä kohdekulttuurissa tapahtuva käyttö- eli katselutilanne. (Sunnari 2006, 29-34.)

Yllä luetteleman kriteerit toteutuivat käännöksemme kohdalla vaihtelevasti. Lähtökieli, suomen kieli, on äidinkielemme. Käytimme aikaa aihepiiriin tutustumiseen ja Korkeamäelle myös eräharrastusten taustakulttuurit ovat entuudestaan tuttuja. Tutustumisen ansiosta myös ymmärsimme lähtötekstin merkitykset paremmin. Lähtö- ja kohdekulttuurien erot ovat tulleet meille kohtalaisen tutuiksi tulkikoulutuksen aikana sekä viittomakielisten tuttaviemme kautta. Kohdetekstin kuviteltu vastaanottaja oli viittomakielinen kuuro, joka ei tiedä käännöksen aiheesta juurikaan. Käännösprosessin aikana huomioimme kohdeyleisön, käyttötarkoituksen ja käännöksen katselutilanteen ja toivoimme sen parantavan käännöksen ymmärrettävyyttä katsojien näkökulmasta. Siitä sai alkunsa myös ideamme keskustelurakenteen luomisesta sekä ulkoilmataustan ja rekvisiitan käytöstä.

Lopullisen käännöksen laatu on lukuisten asioiden summa. Käännöksemme laatuun heikentävästi vaikutti se, että käännöksen kohdekieli on meille molemmille aikuisiällä opittu vieras kieli. Vastaavasti laatua paransivat esimerkiksi viittomakielisten henkilöiden konsultointi sekä pitkä ja huolellinen työstö. Viittomakielisten konsulttien käytön toivoimme tuovan näkökulmaa viittomakielelle luonnollisista ilmaisutavoista ja lauserakenteista ja vähentävän näin lähtötekstin suomenkielistä interferenssiä käännöksessä. Käännökselle itse asettamamme tavoitteet kuitenkin toteutuivat melko hyvin. Pyrimme parhaamme mukaan käännöksen adekvaattisuuteen eli siihen, että käännös sopisi viittomakieliseen kulttuuriin. Vaikka halusimmekin kunnioittaa lähtötekstin merkityksiä ja siirtää ne käännökseen mahdollisimman tarkasti, annoimme ekvivalenssille kuitenkin vähemmän painoarvoa. Tosin siltä osin kuin sekä lähde- että kohdetekstit ovat funktioltaan informatiivisia tekstejä, pyrimme luvussa 2.2 kuvailemaani tekstiekvivalenssiin eli siihen, että nämä tekstit täyttävät omissa kulttuuripiireissään saman viestintätehtävän. Viittomakielen taitotasoomme nähden olen käännök-

seen tyytyväinen. Käännös ei tarjoa täydellisesti kaikkea Jokamiehen oikeuksien sisältämää tietoa kaikille viittomakielisille heidän kielitaustoistaan riippumatta, mutta lienee kuitenkin monelle parempi kuin tekstin suomenkielisen version lukeminen.

Käännösten arvioinnissa on tärkeää tarkastella sitä, kuinka lähtötekstin merkitykset ovat siirtyneet kohdetekstiin, sillä yleensä kääntäjän ensisijainen tehtävä on juuri merkitysten siirtäminen (Ingo 1990, 293). Käännöksen laadun tai onnistumisen määritelmä vaihtelee käännöksen tavoitteista ja sen lisäksi arvioijan näkökulmasta riippuen. Kaikki käännöksen laatuun vaikuttavat tekijät eivät välttämättä riipu pelkästään kääntäjästä. Esimerkiksi lähdeteksti voi sisältää monitulkintaisuutta, pitkiä ja polveilevia virkkeitä tai monia muita piirteitä, jotka vaikuttavat kohdekielisen tekstin laatuun (Sunnari 2006, 34).

Produktia toteuttaessa opin pitkäjänteistä käännöksen prosessointia. Käännöstekstiä työstettiin lähes vuoden ajan välillä intensiivisemmin ja välillä emme koskeneet produktiin useaan kuukauteen miltei ollenkaan. Opin, että käännöstä pystyy tarkastelemaan paljon paremmin, kun sen jättää välillä taka-alalle ja palaa siihen sitten uudestaan. Tosin yleensä käännöstoimeksiantojen työstämiseen tuskin annetaan näin paljon aikaa. Käännöksen työstäminen parin kanssa sekä yhteydenpito esimerkiksi tilaajaan sujuivat minulta luontevasti. Haasteellisempaa itselleni puolestaan oli sietää aikataulumuutoksia, ja sainkin opetella joustavuutta tässä asiassa. Kokemus oli siksi varmasti hyödyllinen myös työelämävalmiuksia ajatellen: Viittomakielen tulkin ammatissa suunnitelmien ja tilanteiden muutoksiin sopeutuminen on ehdottoman tärkeää.

Hyödynsimme viittomakielisiä konsultteja käännöstä työstäessämme. Tämä lisäsi varmuuttamme kääntää vieraalle kielelle päin. Alun perin kuitenkin oletin konsulttien määrän suuremmaksi, joten konsultointi perustuu ainoastaan muutamien yksittäisten viittomakielisten mielipiteisiin. Tietoperustaan tutustuminen jo ennen kääntämistä puolestaan vaikutti kääntämiseen niin, että jo lähtökohtaisesti aloimme kääntää melko vapaasti ja keskittyä merkitysten välittämiseen ja ymmärrettävyyteen muodollisen ekvivalenssin sijaan.

Produktimme kuvaukset sujuivat ilman suurempia ongelmia. Tosin eräs etukäteen suunnittelemistamme kuvauspäivistä vaihtui räntäsateen vuoksi. Ulkopuolisen kuvaajan puuttuminen ei haitannut, mutta hoitaessamme itse sekä kuvaamisen että viittomisen, kului kuvauksiin enemmän aikaa. Myös esimerkiksi tarkat kuvauspaikat ja reaalityöpaikat paikantamiset sovittiin vasta kuvauspäivinä yhdessä, mikä vei oman aikansa. Kuvaamalla lyhempiä pätkiä kerrallaan saimme toistojen määrää pienennettyjä, sillä pidempiä pätkiä viittoessa viittomisvirheiden ja unohtamisen riskit kasvoivat.

Opinnäytetyön produktin tavoitteena oli tarjota suomalaisille viittomakielisille tietoa Jokamiehen oikeuksista heidän äidinkielellään ja tehdä se mahdollisimman ymmärrettävästi sekä saada käännös julkiseen levitykseen verkkotekstiksi kaikkien kiinnostuneiden ulottuville. Tämän raportin palautusvaiheessa produktia ei ollut vielä julkaistu verkkotekstinä. Produktin tavoite toteutuu sitten, kun käännösvideo päätyy Internetiin ”joka miehen ulottuville” Suomen Ladun Internet-sivuille.

Päättyessämme yhteisen produktin tekemisestä minulla ja Korkeamäellä ei vielä ollut mitään suuntaviivoja itse opinnäytetyöraportin näkökulmalle ja sen toteutustavalle. Kevään 2013 aikana päädyimme kuitenkin eriyttämään kirjallisen osion molempien henkilökohtaisiksi raporteiksi, mikä poisti aikataulujen yhteensovittamisen tarpeen kirjoitustyöskentelyn osalta. Raporttien eriyttäminen toimi minun ja Korkeamäen kohdalla hyvin. Suosittelenkin samanlaista järjestelyä opiskelijoille, jotka haluavat tehdä opinnäytetyöhönsä liittyen yhteistyötä vaativan suuremman produktin kuten käännöksen tai tulkkauksen, mutta aikataulutavat kuitenkin raportin kirjoittamisen mieluiten täysin itsenäisesti.

Raporttini tavoitteena oli selvittää teoreettiset perusteet taustan, rekvisiitan ja käännöksen keskustelurakenteen lisäämiselle ja valinnalle sekä tarkastella, mitkä asiat näitä kielenulkoisia elementtejä käytettäessä nousivat huomionarvoisiksi. Raportin tavoitteet toteutuivat pääosin. Ensimmäinen keskeisimmistä teoreettisista perusteista kielenulkoisten elementtien lisäämiseksi oli se, että käännöksemme toteutustavalla saavutettiin ainakin jossain määrin kumpikin skopos-teorian määrittelemä kääntämisen päämäärä, tilanneadekvaattisuus ja skopoksen toteutuminen. Vaikka itse käännösvideo valmistuukin vasta myöhemmin,

niin oman arvioni mukaan molemmat näistä tavoitteista toteutuivat melko hyvin. Sekä tausta että rekvisiitta liittyivät retkeilyteemaan, joten ne tukevat käännöksen ydinviestiä mielestäni onnistuneesti. Kotouttamisstrategialla puolestani perustelin keskustelurakenteen käytön. Keskustelu ja kysymys-vastaus- rakenne kuuluvat viittomakieliseen kulttuuriin, jossa tiedottavat tekstitkin toisinaan esitetään tällaisessa muodossa. Tavoitteena oli, että vastaanottajille tutun ja mielekkään esittämistavan käyttö edesauttaisi käännöksen ymmärrettävyyttä.

Kohdetekstin ymmärrettävyydestä voin esittää vain itsearvioita, sillä ajanpuutteen vuoksi en pystynyt kartoittamaan viittomakielisten omia näkemyksiä ja mielipiteitä produktimme lopputuloksesta. Itse olen kuitenkin tyytyväinen kielenulkoisten elementtien käyttöön, esimerkiksi keskustelurakenteen luominen onnistui mielestäni hyvin. Kielellisesti käännöksessä puolestaan voisi olla parannettavaakin. Itse käännösratkaisuista saimme mielestäni verrattain vähän palautetta etukäteen tai ehdotuksia helpommin ymmärrettävistä vaihtoehdoista, joten jouduimme luottamaan itse luomiemme ratkaisujen ymmärrettävyyteen sellaisenaan.

Keskeisimmät huomioitavat asiat elementtejä lisätessä puolestaan olivat ”rooli-hahmojen” asema toisiinsa nähden ja katsekontakti toisiinsa ja kameraan, vaatetuksen säänmukaisuus ja vaikutus katsojien mielikuviin sekä valoisuus, säätilat ja niiden vaihtelut. Kuvausten aikataulutuksen sekä opinnäytetyön laajuuden vuoksi päädyin rajaamaan raportistani pois valmiin, editoidun videon analysoinnin. Laajemmassa raportissa ja ajallisten resurssien salliessa olisi voinut käyttää menetelmänä myös valmiin produktin analysointia eli tutkia, kuinka onnistuimme huomioimaan luvussa 5 erittelemäni seikat ja kuinka niiden huomiointi vaikutti julkaistavan verkkotekstin lopputulokseen. Tämän opinnäytetyön liitteenä olevan DVD:n tarkoitus kuitenkin on vain havainnollistaa kielenulkoisten elementtien lisäämistä eli valitsemaamme kuvaustapaa käytännössä ja valottaa, miltä virallinen produktimme eli viimeistely, julkaistava verkkoteksti tulee pääpiirteissään näyttämään.

Raporttini tulokset ovat vain osittain yleistettävissä. Opinnäytetyöni oli toiminnallinen, eikä sen ensisijainen tavoite ollutkaan yleistettävän tiedon luominen. Samat teoreettiset perusteet kielenulkoisten elementtien lisäämiselle voivat päteä

osittain joihinkin muihin käännöksiin. Olen kuitenkin perustellut kielenulkoisten elementtien valintaa ja lisäämistä pelkästään juuri meidän käännöksemme kohdalla, josta muiden käännösten tavoitteet ja skopokset voivat poiketa. Meidän käännöksessämme elementtien lisääminen oli sopivaa ja palveli tavoitteitamme. Tutkimuskysymykseni 2 vastaukset ovat lähinnä omaan käännökseemme vaikuttavien asioiden purkua. Samalla se kuitenkin sisältää monia konkreettisia huomioita, joita muut samantyyppisten käännösten tai muiden videoiden laatijat kuten kääntäjät, tulkit tai tulkkioiskelijat voivat käyttää vinkkeinä. Suurin osa havaitsemistani huomioitavista seikoista ei liittynyt kääntämiseen ja vain harvassa niistä olennaista oli se, että videoitu tekstimme on juuri käännös. Siksi vinkkejä voivat hyödyntää esimerkiksi muidenkin viitottujen verkkotekstien laatijat.

Opinnäytetyöni asettaa kyseenalaiseksi perinteiset ajattelutavat viitotuista videoista ja verkkoteksteistä. Niissä on usein käännöksen aihealueesta riippumatta vain yksi viittoja jolla on huoliteltu olemus ja siistit ja neutraalit vaatteet, esimerkiksi kauluspaita. Tausta on yleensä studiotaista tai yksivärinen verho. Opinnäytetyöni tulosten perusteella käännöksen kielenulkoisia elementtejä muuntelemalla tai niitä tietoisesti lisäämällä käännös pystytään muokkaamaan moniulotteisemmaksi ja virkistävän erilaiseksi, käännöksen skopoksen sen salliessa. Tämä skopos lienee useimmiten kääntäjän itsensä tai tilaustyössä tilaajatahon määriteltävissä. Kietomalla kielenulkoiset elementit käännöksen aihepiiriin voidaan käännöksestä luoda kohderyhmälle mielekäs ja tietyllä tavalla, pragmaattisesta näkökulmasta, jopa ymmärrettävämpi.

Jatkotutkimusaiheena voisi kartoittaa haastattelemalla tai kyselyllä, kuinka viitotomakieliset katsojat kokevat lisättyjen elementtien vaikuttaneen käännökseen tai kuinka käännöksen tavoitteet, kuten ymmärrettävyys, heidän mielestään toteutuivat samalla periaatteella toteutetussa käännöksessä.

LÄHTEET

- Helakorpi, Seppo 1999. Opinnäytetyö ja tutkimustoiminta ammattikorkeakoulussa. Opettajakorkeakoulun julkaisuja D:118. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.
- Hiirikoski, Juhani 2006. Kieli kääntäjän työkaluna: lauserakenteiden merkityksestä. Teoksessa Tommola, Jorma (toim.) 2006. Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä. Turun yliopisto. Kääntämisen ja tulkkauksen keskuksen julkaisuja, 37-55.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. 6.-9. painos. Helsinki: Tammi.
- Immonen, Leena 2008. Sanojen matkassa kuvatilaan. Helsingin yliopisto. Käännöstieteen laitoksen julkaisuja 3.
- Ingo, Rune 1990. Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käännöstieteeseen. Helsinki: WSOY.
- Jokinen, Markku 2000. Kuurojen oma maailma. Kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa Malm, Anja (toim.) 2000. Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 79-101.
- Kokkola, Sari 2007. Elokuvan kääntäminen kulttuurikuvien luojana. Teoksessa Oittinen, Riitta & Tuominen, Tiina (toim.) 2007. Olennaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen. Tampere: Tampereen yliopisto, 202-221.
- Kotimaisten kielten keskus 2011. Viittomakielen huolto. Viitattu 31.3.2014.
<http://www.kotus.fi/?s=98>
- Kuurojen Liitto 2008. Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010-2015. Viitattu 7.8.2013. <http://www.kl-deaf.fi/Page/f5926b53-a784-4d90-9744-bacf1ad9f904.aspx>
- Metsähallitus 2011. Jokamiehen oikeudet luonnonsuojelualueilla. Viitattu 26.4.2014.
<http://www.luontoon.fi/RetkeilynABC/yleista/jokamiehenoikeudet/jokamiehenoikeudetluonnonsuojelualueilla/Sivut/Default.aspx>
- Metsähallitus 2013. Jokamiehenoikeudet ja -velvollisuudet. Viitattu 26.4.2014.
<http://www.luontoon.fi/retkeilynabc/yleista/jokamiehenoikeudet/Sivut/Default.aspx>
- Opetusministeriö 2007. Viittomakielinen kirjasto. Työryhmän ehdotus toimintamalliksi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:9. Viitattu 31.3.2014.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/tr9.pdf?lang=fi>
- Pekkanen, Hilikka 2006. Kaunokirjallinen käännös. Kirjailijan ja kääntäjän duetto. Teoksessa Tommola, Jorma (toim.) 2006. Kieli ja kulttuuri kääntäjän työ-

- välineinä. Turun yliopisto. Kääntämisen ja tulkkauksen keskuksen julkaisuja, 83-94.
- Reiss, Katharina & Vermeer, Hans J. 1986. Mitä kääntäminen on. Teoriaa ja käytäntöä. Lyhentäen suom. Pauli Roinila. Helsinki: Gaudeamus.
- Rissanen, Terhi 2000. Suomalaisen viittomakielen lauseoppia. Teoksessa Malm, Anja (toim.) 2000. Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 147-167.
- Saksa, Silja 2004. Baabelin perilliset. Kääntäjien ja kääntämisen historiaa. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.
- Savolainen, Leena 2000. Viittomakielten erilaiset muistiinmerkitsemistavat. Teoksessa Malm, Anja (toim.) 2000. Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 189-200.
- Sunnari, Marianna 2006. Kääntäjän ja tulkin kielitaito. Teoksessa Tommola, Jorma (toim.) 2006. Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä. Turun yliopisto. Kääntämisen ja tulkkauksen keskuksen julkaisuja, 25-36.
- Suomen perustuslaki 731/1999.
- Suomen YK-liitto 2012. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Viitattu 31.3.2014.
http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf
- Tommola, Jorma 2006. Muoto ja merkitys kääntämisessä ja tulkkauksessa. Teoksessa Tommola, Jorma (toim.) 2006. Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä. Turun yliopisto. Kääntämisen ja tulkkauksen keskuksen julkaisuja, 9-24.
- Tuunanen, Pekka & Tarasti, Markus & Rautiainen, Anne (toim.) 2012. Suomen ympäristö 30/2012. Jokamiehen oikeudet ja toimiminen toisen alueella. Lainsäädäntöä ja hyviä käytäntöjä. Suomen ympäristö 30/2012. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Vehmas-Lehto, Inkeri 1999. Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännteoriaan. 3. painos. Helsinki: Finn Lectura.
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. 1.-2. painos. Helsinki: Tammi.
- Vivolin-Karén, Riitta 2010. ”Pidättehän huolta, että se on ymmärrettävää viittomakieltä”. Lukijan näkökulma viittomakielisiin verkkoteksteihin. Kielten laitos. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Yli-Jokipii, Hilka 2006. Erikoiskielten tekstilajien kääntäminen: Englanti-suomi-englanti. Teoksessa Tommola, Jorma (toim.) 2006. Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä. Turun yliopisto. Kääntämisen ja tulkkauksen keskuksen julkaisuja, 95-108.

LIITTEET

Liite 1: DVD